

gevolg van de
erfaren worden
voor.
nurs Heeren
daaraan ook
hij Paascheest
uw volharding
groote verbor
nigen niet eens
ven in u niet
chts matig!
ing en gebeds
in te halen.
en de leer van
afzondere van
HEPP.

EN.

heid.
schweek de pre
n opfrisschende
cht, hetzij naar
oe langer has
an de gehouden
it de referenten

door de repor
in op hoog plan
gedurende de
tie van de pre
de ideale op
nikend geweest.

ijnsel mag wel
genovergestelde
om het streven
ok maar ergens
mag zeker wel

predikanten te
idealisme heb
te resultaat ook
het algemeen
naar loon-achie
iden?
ferenties terug
meerde Predi
e onderwerpen
egenstaande zij
in een politieke
inten zich stel
in een aanzien

ze vergadering
schenen, bieden
ere bespreking
oor wat op de
en" te Amster

igewoon geluid
age daar hield
d, geworpen in
sche ren eiken
van verdraag
de onverdraag

alleen het mo
eid waarborgt
van de eigen
idooi voor de
van zijn geest
heid, beginsel

bewoordingen,
an apostel der
referaat, dat
id en aan de

dendaagsch in
edroingen, aldus
heid in gelijke
den. Zoowel in
t de overtuiging
en ten' dage be
overtuiging on
leven is de leeg
opgeleid doet. Het
orden: de ortho
nige religie xoo
nien de handen
niet

Matheid en scepticisme ten aanzien van het waarheidsbeginsel zijn de kenmerken van het hedendaagsch godsdienstig Modernisme. Hoe meer de innerlijke onzekerheid in onze kringen veld won, een des te edelmoediger pose namen wij ten aanzien onzer tegenstanders aan. Spr. verduidelijkt dit met tal van voorbeelden.

Laten wij vooral niet meenen, dat wij het uitsluitend eigendomsrecht van deze geesteshouding bezitten. Het is de tijdgeest, die door ons, maar ook door anderen spreekt. Het taatsbare bijk is de pacificatie van ons onderwijs. Wij hebben openlijk erkend, dat alle ouders het goed recht bezitten hun kinderen te laten opvoeden in de godsdienstige overtuiging, die zij het meest gewenscht achten. De Staat heeft uitgesproken, dat hij zich niet langer vermeent, eenige leiding te geven of voorkeur uit te spreken ten aanzien van de wereldbeschouwing, waarin onze jeugd wordt opgevoed. Dus kijken wij belangstellend toe wanneer de school wordt dienstbaar gemaakt aan het aankweeken van voorwereldlijke of middeleeuwsche levensbeschouwingen in het kindergemoed. Wat de gevolgen ook mogen zijn, wij zijn ruim en verdraagzaam geweest. Of onze volksgeschiede erdoor vergiftigd wordt, of de schatkist erdoor wordt uitgeput, of bekrompenheid, huichelarij en bijgeloof er hoogtij door gaan vieren, dat is bijzaak zo lang wij niemand in zijn godsdienstige overtuiging gekwetst hebben, want dat is de zonde bij uitnemendheid. Wij zijn zoo verdraagzaam geworden, dat wij het systematisch aankweeken van de grootste onverdraagzaamheid zijn gaan aanmoedigen en financieren.

Ook de orthodoxie is het slachtoffer geworden van de tijd vertakte beginselloosheid. Beschouw immers naar Christologie eens op den keper. Eenerzijds in kantseltoespraken de uitbundigste Jezusadoratie. Maar de keerzijde is, dat niet een van de honderd orth. theologen zich heden ten dage de moeite geeft op de hoogte te zijn van het Nieuw-Testamentisch vraagstuk. Men leest Schweitzer's „Aan den zoom van het oerwoud", maar niet zijn boek over het Jezusprobleem. Er is geen sterveling meer, die er belang in stelt of de Zoon gelijkt dan wel gelijkvormig aan den vader was. Nauwelijks weet iemand meer wat dit verschil beteekent. De adoratie van de hedendaagsche Christenen voor hun leidman is gaan gelijken op de vereering van Don Quichote, die er zich ook principieel van onthoudt de antecessanten van zijn Dulcinea te onderzoeken.

Verdraagzaamheid ten aanzien van het beginsel en beginselloosheid gaan dus in onze hedendaagsche religie hand in hand. Men verdedigt de verdraagzaamheid met een beroep op het schoonschijnende woord: gewetensvrijheid. Maar beteekent eerbiediging van gewetensvrijheid, dat wij de krankzinnigste overtuigingen moeten ontzien zoodra zij zich als „geweten" aandmelden? Beteekent zij, dat wij voor de op hol geslagen gewetens van de grootste domooren en phantasten als heilighdommen halt moeten houden zoodra zij zelf niet meer inzien hoe dwars en verblind zij zijn? Spr. heeft er zich over verwonderd, dat een rechter onlangs nog den moed vond de vrijheid aan te randen van een onderofficier, wiens geweten hem strengelijk verbood zijn kinderen naar school te zenden, daar God de enige leermeester der menschenkinderen is.

Het beroep op gewetensvrijheid heeft vlg. spr. alleen zin in zoover het beteekent, dat wij den mensch zullen blijven eerbiedigen, ook al kunnen wij zijn overtuigingen niet dulden. Zij beteekent een humanisering van de methoden onzer overreding. Spr. verdedigt een milde, maar nimmer principieele onverdraagzaamheid. Geen onverdraagzaamheid dus meer, die met de verbedering der harten overhoop ligt. Brandstapels, schavotten e.d. zijn vormen van onverdraagzaamheid, die den toets der hedendaagsche humaniteitsgedachte niet kunnen doorstaan.

Onze taak is onafwendbaar. Het is de historische roeping van ons modernisme geweest om tegen de mythische wereldbeschouwing den strijd aan te binden. Spr. wekt tot een nieuwen Kulturkampf op. Aan ons, zoo eindigt hij, de zware taak om tot den ondergang der mythische wereldbeschouwing, zoowel in Christen- als in heidenlanden, het onze bij te dragen. Aan ons de moed der onverdraagzaamheid.

Natuurlijk bleef bij de discussie protest daartegen niet uit.

Een der debaters trachtte het gesprokene te neutraliseren door het meer een boutade dan een referaat te noemen.

Een ander valte het echter hoogst ernstig op en deed een woord van strenge waarschuwing hooren.

Aan zoo iets is men in dien kring niet gewend. Wij zouden gaarne de onthutste gezichten eens hebben gezien.

Toch laat het zich kwalijk denken, dat Dr Snethlage in deze een eenling zou zijn.

Zou hij niet hebben uitgesproken wat andere geestverwanten allen in stilte durfden denken?

Want men moge zeggen wat men wil, dat het hedendaagsche modernisme ziek ligt aan indifferentie voor de waarheid, valt toch moeilijk te ontkennen.

Diepere geesten kunnen daarmee niet duurzaam vrede hebben.

De telkens openbaar wordende drang naar een soort van geloofsbelijdenis beschouwen we als een uitging daarvan.

Maar karakteristieker nog is de filippika van den impulsieven Dr Snethlage.

Dit zijn symptomen, die ons doen vragen of het modernisme heden geen kentering doormaakt.

In elk geval mag dit aan onze opmerkzaamheid niet ontsnappen.

Het zou van meer belang kunnen zijn dan menige geestelijke strooming, waarover breede artikelen worden geschreven.

Men heeft het ons indertijd van modernistische zijde euvel geluid, toen wij het modernisme tot het

antichristendom rekenden, dat den weg bereidt voor den Antichrist.

Men vond dat eenvoudig verschrikkelijk.

Maar wie daarnaast legt de uitspraken van Dr Snethlage over de niet-verwaterde orthodoxie zal zijn oordeel wat moeten inbinden.

Zonder twijfel heeft hij mede ons op het oog, als hij spreekt over „het aankweeken van voorwereldlijke of middeleeuwsche levensbeschouwingen in het kindergemoed" op de scholen.

Wij staan volgens hem mede schuldig aan vergiftiging van den volksgeest, aan bekrompenheid, huichelarij en bijgeloof, welke thans heeten hoogtij te vieren.

Misschen legt hij ook ons ten laste, dat wij de „krankzinnigste overtuigingen" als geweten aandelden.

En zeker is zijn opwekking tot den strijd tegen de mythische wereldbeschouwing ook tegen ons gericht.

Want daarvoor kent hij ons wel, dat hij ons niet zal katalogiseren onder die orthodoxie, welke het slachtoffer is geworden van de tijdvertakte beginselloosheid.

De heftige taal, waarin Dr Snethlage tot onverdraagzaamheid aanzet, bewonderen wij niet.

Van den meest principieelen Gereformeerde kan men nauwelijks iets dergelijks verwachten.

Toch heeft Dr Snethlage gelijk, wanneer hij verdraagzaamheid een kenmerk van onzen beginselloozen tijd noemt.

En in dat opzicht kan zijn rede ook ons wakkeren, om hierin den tijdgeest te wederstaan.

Tegen verdraagzaamheid ten aanzien van leugeneren en leugenwerken heeft niemand minder dan onze verhoogde Heiland ons gewaarschuwd.

Hij preekt het in de gemeente van Efeze, dat zij de kwaden niet kon verdragen en dat zij beproefden die zich uitgaven voor apostelen en het niet waren, maar leugenaars werden bevonden, uit te werpen. Ook dat zij de werken (in Openb. 2:15 de leerling genoemd) der Nikolaieten haatte, welke Hij ook haat. (Openb. 2:2, 6).

Hoezeer het ook in onzen van humanisme door-drenkten tijd als een dissonant moge klinken: er is een heilige onverdraagzaamheid.

Zij richt zich niet tegen personen, maar tegen beginselen.

Zij kiest niet geweld, maar overtuiging tot wapen.

Zij wordt ingegeven door liefde, door liefde tot God, door liefde tot de waarheid, door liefde tot de vijanden der waarheid, opdat sommigen tot bekeering komen.

Heilige onverdraagzaamheid kan echter niet worden gemist.

Zij bewaart ons voor allerlei indifferentisme: religieus indifferentisme, kerkelijk indifferentisme, dogmatisch indifferentisme.

Modernistische Geloofsbelijdenis. II.

De verschillende geloofsbelijdenissen zijn bijna alle op eigen wijze tot stand gekomen.

Een vaste regel, waarnaar confessies worden opgesteld, weet de symboliek, de wetenschap, welke zich onder meer ook hiermee heeft bezig gehouden, niet aan te geven.

Van tevoren kan men daarom niet verzekeren, dat uit het geschrift van Dr C. E. Hooykaas „Tien hoofdpunten van ons Geloof" geen modernistische geloofsbelijdenis kan groeien.

In ieder geval echter lijkt het er nu nog niet op. Het woordke „ons" in den titel is op zijn minst voorbarig.

En laten wij ook dit er aan mogen toevoegen: het modernisme zou sterk moeten veranderen eer het een gemeenschappelijke belijdenis kan aangaan.

Dat zal zeker niet zonder scheuring kunnen geschieden.

Hoe die scheur in het modernisme dan loopen zal, kan niemand voorspellen.

Want zelfs de groepeerings teekenen zich nog niet duidelijk af.

Het individualisme heeft er nog weelderiger dan zelfs in de ethische richting.

Ieder geloof er wat goed is in zijn eigen oogen.

Voorloopig doet men dan ook het veiligst het „ons" de kracht toe te kennen, welke een pluralis rhetoricus heeft.

Toch is de poging van Dr Hooykaas te loven.

Hij is niet de eerste de beste in de modernistische beweging van thans.

Als hij behoefte gevoelt om den inhoud van zijn geloof uiteen te zetten en daarbij de Protestantenvoet achter zich heeft, mag de betekenis daarvan niet worden onderschat.

Alleen zal hij wel niet de illusie voeden, dat hij daarmee ook in eigen kring bevrediging wekt bij hen, die over den geloofsinhoud van het modernisme als gemeenschap gaarne meer vernemen.

Echt journalistiek doet hij aan de geloofsbelijdenis een gesprek als inleiding voorafgaan.

Een studiegenoot, niet-theoloog, had zijn ontvredenheid aan hem geklaagd.

„Hoe weinigen — zoo zegt hij van zijn geestverwanten — kunnen zeggen, wat ze gelooven.

Hoe weinigen gelooven werkelijk iets, met hart en ziel, met een zekerheid, waarvan ze weten, dat niets en niemand hun die ooit zal kunnen

afnemen. Zeg, durf je het wel aan, als dominee, iemand pardoos te vragen: bent u geloovig? of: Meneer, mevrouw, vertel u me eens, wat is uw godsdienst? Neen, je draait er omheen en je vraagt of men ook belangstellend is, dat is zoo de voorzichtige vraag. Maar daarmee leg je de armoede bloot, die je niet erkennen wilt."

En na het meer psychologisch, dan direkt materiele antwoord, dat de schrijver gaf, gaat de klager voort:

„Maar zie je, jullie preekers zijn soms zoo irriterend secuur. Als men je van den kansel hoort oorenen, dan weet je het toch zoo goed. Je weet het nog veel beter dan een gereformeerde. Die beroept zich te minste nog op een tekst of een geloofsartikel: de hoorders worden geacht die ook te kennen, en de basis van de geloofwaardigheid en het gezag van die teksten te aanvaarden. A la bonheur, als je daaraan niet meedoet, sta je er buiten; dat is zoo klaar als iets. Maar jullie beroept je op in je zelf inwonende zekerheid, waarvan je ook wel rekenschap kunt geven, dat betwijfel ik niet, maar die dan toch alleen gedeeld wordt door diegenen van je hoorders, die daarvan ook in den gemoede en met hun rede verzekerd zijn. Van ons wordt verwacht, dat wij ons niet buigen voor het gezag van een tekst-als-tekst, en dat wij ook niet zullen aanvaarden, bloot omdat ze van-den-kansel komt! Maar daardoor voelen wij onder de preek juist zoo verschrikkelijk die persoonlijke aansprakelijkheid voor ons geloof. En wanneer je ons dan toch zoo, als vanzelfsprekend, als geloofsgemeenschap aanspreekt, dan verzet zich in de besten van ons juist de geloofsernst en dan roepen we jullie toe: Dominee, je overschat ons."

Dat bezwaar is zeker niet mis.

Het geeft een puzzel op, dat dit boekje niet oplost.

En de vriend maakte het niet gemakkelijker door het gesprek te besluiten met de vraag: „Maar zeg, zou je kunnen opschrijven wat er nu (naar je persoonlijk inzicht) door de gemeenschap van je kerk als geloof bezeten en doorleefd wordt? Niet door elken persoon daar, hoofd voor hoofd, maar toch wel als een soort gemeenschapsbezit van de gemeente?"

Mij dunkt, als Dr Hooykaas zijn vriend, nadat deze het boekje gelezen heeft, nog eens ontmoet, zal hij wel moeten hooren, dat hij nog niets wijzer geworden is.

Hierop zal zijn twijfel zich samentrekken: is wat gij hier hebt beleden wel waarlijk een soort gemeenschapsbezit?

Welke nu de tien hoofdpunten van het modernistische geloof volgens Dr Hooykaas zijn?

Het blijkt uit dit schema:

- I. De zielkundige inhoud:
 1. Zin van het leven.
 2. Onze vrijheid.
 3. Het oordeel.
 4. Roeping.
 5. Onze gemeenschap.
- II. De dogmatische uitbeelding:
 6. God onze Schepper.
 7. Onze hemelsche Vader.
 8. Gods trouw.
 9. God onze Heer.
 10. God in de menschheid.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

„De avonturen van den muzikant".

Eenigen tijd geleden werd mij naar aanleiding van een gehouden lezing gevraagd, over het laatst-verschenen boek van Augusta de Wit: „De avonturen van den muzikant" een bespreking te geven in ons blad.

Tot nu toe deed zich de gelegenheid daartoe niet op, maar thans wil ik gaarne de gegeven belofte invullen en in dit artikel iets zeggen over het genoemde boek, ook trachten te beantwoorden de vraag, die in het aangegeven verband mede werd gedaan: in hoeverre dit nieuwe boek past in het kader van 't geheele oeuvre der Schrijfster. „De avonturen van den muzikant" is geheel een modern boek.

Modern vooreerst in zijn zielkundige ontleding. Die is naar den stijl dien Dr P. H. Ritter ergens aldus aangeeft: „het in zichtbare voorstellingen uitdrukking geven aan een in den geest inwonend bewustzijn".

Maar modern ook, wat betreft de mededeeling van het gebeuren. 't Is n.l. karakteristiek voor den nieuwsten roman dat, als van tusschen laaghangende wolken een stukje hemelblauw, telkens door het waas van beschouwen even iets van het verhaal, het actieve te zien komt, juist zooveel, als de Auteur voor zijn spiegeling noodig heeft. En dan sluit zich weer de sluier van beschouwing over het gebeuren toe en staat de lezer weer te midden van de abstracties.

Ongetwijfeld ligt in dit moderne iets werkelijks, in zooverre in het leven ook de stage wisseling zich opdoet van gebeuren en reflex, en naast, of beter over de feitelijke verhoudingen een altijd veranderend en snel-zich-vernemend gedachtenleven zich uitbreidt. Maar de romans worden er